

40. Энгельс Ф. Анти-Дюринг [Текст] / Фридрих Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2- изд. Т. 20. – М.: Политиздат, 1961. – С. 5-338.

SUMMARY

The article is devoted to the establishment of onto-epistemological post-non-classical paradigm in theoretical philosophy and the contribution to this process by an outstanding native thinker M. Lifshitz.

О. В. МАЛОВІЧКО

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ

Розвиток науково-технічної революції, що розпочалася у 40-х рр. ХХ ст. спричинив перехід суспільства в нову фазу розвитку – інформаційну, яка стала основою для формування інформаційної цивілізації. Вона характеризується появою нових видів матеріальних носіїв – комп'ютерні технології, глобальні комп'ютерні мережі, що дає можливість охопити й поглибити проникнення інформації у всі сфери життя суспільства. Ці процеси ведуть до переосмислення, в першу чергу, потреб людини, суспільства, до їх актуалізації в прагненні задовольнити. Це переосмислення відбувається на якісно новому рівні, оскільки суспільство досягло у своєму розвитку стану, коли його матеріальний напрямок відходить на другий план, а на його місце приходить духовний. Саме він і викликає зміни в суспільстві.

Поступово соціальний інститут держави втрачатиме свої основні позиції і відійде на допоміжні або ж зовсім зникне. «Через розмивання кордонів між економікою, політикою і суспільством починається нова боротьба за владу і протистояння владі», – зазначає У. Бек [1, 15].

Розвиток сучасної держави, рівно як і суспільства нині набуває якісно нового стану, що охоплюється терміном глобалізований світ, набуває інших рис, які більш коректно подаються у літературі під терміном «інформаційне суспільство», «інформаційна доба розвитку світової спільноти». Тому тут корисними будуть джерела, що висвітлюють саме цей аспект сучасності і його перспективи. Зокрема, інформаційне суспільство, як принципово новий рівень цивілізації, досліджується в роботах вітчизняних і російських вчених В. Андрущенко, В. Баркова, В. Беха, Г. Волинка, В. Горбатенка, В. Кременя, С. Кримського, В. Крисаченка, В. Ляха, М. Михальченка, Л. Мельника, В. Пазенка, М. Поповича, Ю. Римаренка, М. Степика, В. Ткаченко, А. Чухно, Р. Абдєєва, С. Вартанова, В. Іноземцева, В. Когана, І. Мелюхіна, М. Моїсєєва, О. Панаріна, Ш. Ейзенштадта, Ю. Яковца та ін.

Вивчення перспектив розвитку синергетичного потенціалу держави важко уявити без праць, присвячених владі взагалі і державній владі, зокрема. На початок ХХІ століття знання, не зважаючи на те, що його корені губляться в зародках соціально-філософської думки Стародавнього світу, спирається на праці філософів, соціологів і політичних мислителів зі світовими іменами. Серед них Х. Арндт, Б. Беррі, М. Вебер, Е. Гідденс, Р. Даль, Х. Лассуелл, С. Л'юкс, Н. Луман, К. Маркс, Ч. Мерріам, Т. Парсонс, Б. Рассел, Д. Ронг, М. Фуко та ін., роблячи тим самим внесок в розробку загальної теорії влади.

Саме на основі праць цього напрямку ми можемо дослідити завдяки синергетичному підходу нові потенції держави у добу інформаційного розвитку. Гносеологічні проблеми дослідження процесів самоорганізації систем різної природи висвітлювалися у працях Л. Антипенка, С. Нікольського, Ю. Плюскіна, С. Ситька, Л. Солов'я та інших дослідників.

Отже, значна кількість праць, присвячених дослідженню держави, інформаційного суспільства та різних аспектів взаємодії держави і громадянського суспільства сьогодні доповнена дуже малою кількістю робіт, що аналізують подальший розвиток держави як політичного утворення. У зв'язку з цим актуалізується питання дослідження перспектив розвитку потенціалу держави у її різних формах, що існують сьогодні.

Трансформацію держави можна віднести до процесів перехідного періоду та напрямків формування семантичного рівня системи саморегуляції. Це можна назвати новою формою синергетичного потенціалу держави, тобто однією з різних модифікацій впорядкованості розподілу влади як параметру управління системою саморегуляції соціального організму країни, спосіб її здійснення і вираження, що вже на новій основі організує державне управління та нові форми

влади. Показником цього процесу є формування нових політичних утворень у світі, що об'єднують кілька держав. Перша спроба створення такої організації відбулася відразу після Першої світової війни. Це була Ліга Націй, яка проіснувала лише кілька років і під впливом поступового наростання потужності Німеччини розпалася перед Другою світовою війною. Після поразки Німеччини у Другій світовій війні у світі знову було здійснено спробу утворення наддержавного об'єднання, яке б могло виконувати функції держави у межах всієї планети. Таким утворенням із середини 40-х рр. XX ст. стала Організація Об'єднаних Націй як орган управління та вирішення питань не окремої держави, а всього людства.

Із середини XX ст. бере початок і таке наддержавне об'єднання, як Європейський Союз, який в міру свого розвитку набуває рис великого соціального утворення, що відіграє важливу роль у розвитку сучасної Європи, зокрема, як у політичному, так і в економічному плані. На ЄС лежать функції координації дій щодо вирішення різних економічних, політичних питань. Саме у ньому проявляється сила органу влади.

Крім Європейського Союзу як загальноєвропейського органу управління, можна назвати й організації, що відповідають за окремі сфери діяльності суспільства, в першу чергу військові (Рада Безпеки ООН), економічні (Міжнародний валютний фонд, Фонд реконструкції та розвитку та інші), культурні (ЮНЕСКО).

Не слід забувати і про військові утворення типу НАТО, що теж почали свою діяльність ще із середини XX ст. і зазнали трансформації вже в 90-х рр., коли загальний організаційний процес суспільства видозмінився для свого збереження.

Особливу увагу слід звернути на процеси саморегуляції окремих країн світу, взаємопов'язаних з міжнародними організаціями. Так, формування нових напрямків у розвитку країн (перехід до громадянського суспільства, боротьба за свободу особистості, глобальні проблеми, які потребують вирішення) приводить до пошуку нових шляхів збереження стабільності соціального процесу. Одним із прикладів цього є локальні війни за перерозподіл ресурсів наприкінці XX – початку XXI ст. ООН як інститут влади, який здійснює управління в межах суспільства, виявив свою неспроможність у здійсненні регулятивних функцій. На відміну від цього політичного інституту, окремо взятий соціальний організм, наприклад, НАТО, що переживає перехід на новий якісний рівень, прагне шляхом війни знайти більш ефективні засоби саморегуляції своєї системи.

Отже, сьогодні відбуваються активні процеси перерозподілу влади між державою та громадянським суспільством, що спричиняють складання нових форм та типів держави. Серед науковців існує багато думок з приводу нових форм держави та причин їх появи.

Вже сьогодні активно складаються нові історичні форми, притаманні перехідному етапу. На думку А. Фурсова, це – «світ-системи», макрорегіони. «Світ-система» покликана замінити поняття «держави» при вивченні сучасного стану суспільства. Сучасна світ-система існувала не завжди, вона також має історичне походження і виникає або починає виникати тоді ж коли і держава – на рубежі XV – XVI ст., коли «нові монархи» мечем, а потім, в міру того, як розгорталася військова революція XVI – XVII ст., вогнем почали повертати назад співвідношення сил, «угодницькі позиції» між верхами й низами суспільства...» [5, 7].

Держава, що як інститут підринається «зверху» (розвиток та зміцнення таких наднаціональних структур, як ЄС, та інші) поступово втрачає свої позиції. Проте, як вважають деякі автори [3]: «Навіть врахувавши певні зауваження щодо «політичної неповноцінності» цих структур (ООН, Світова організація торгівлі, Світовий банк, ЮНЕСКО, Всесвітня організація охорони здоров'я – О.М.) (консенсусний – у багатьох випадках – характер прийняття рішень, необов'язковість виконання усіма країнами вже ухвалених рішень згаданих вище глобальних організацій недостатні важелі впливу на «підпорядковану» галузь глобальної суспільної сфери і т. ін.), тим не менше ми можемо оцінити реалії глобалізації і модерні тенденції розвитку глобальної суспільної сфери» [3, 44].

З іншого боку, держава підринається і «знизу» – на рівні провінцій та регіонів. «А насподі – теж відбувається ерозія влади національної держави (держави-нації), яку потрохи, але досить наполегливо «відщипують» регіони і органи місцевої влади та самоврядування» [3, 6]. Макрорегіони, що оформлюються в останній третині XX ст., діляться на дві групи: «Регіони-держави» та «регіони-провінції» [5]. Інколи вони відтворюють контури докапіталістичних регіонів,

інколи ж виникають зовсім нові конфігурації, наприклад, об'єднання, що одночасно виконують функції політичної, економічної, культурної та інших видів координації спільних дій (ООН, ЄС); територіальні об'єднання держав для економічного співробітництва (СНД, США – Канада); військові блоки (НАТО), конфесійні форми – світ ділиться на мусульманський, християнський та буддизм; інформаційні глобальні мережі (INTERNET).

Наприклад, якщо існує єдина Європа, то який сенс входити до її складу з втратами будь-якої держави (Італія, Великобританія, Іспанія), якщо можна включити в неї лише певний регіон (Ломбардія, Уельс, Каталонія).

У контексті регіоналізації цікавими є дослідження еліт С. Дацюком та К. Матвієнком [2], які аналізують історію регіоналізації світу через домінуючі країни, їх еліту, поширення нею мови і релігії. На основі лекцій Юрія Буздугана вони показують, що регіоналізація планети починається з відкриття Америки. До цього уся регіоналізація відбувалася в Європі, частково Азії та Африці. Мова завойовників (Македонського, Цезаря) слабо поширювалася серед завойованих територій. Релігія завойовників майже не поширювалася, радше навпаки, якщо згадати християнство [2].

Погоджуючись з С. Дацюком та К. Матвієнком, можна зазначити, що «геополітичний, гео економічний та геокультурний фокуси конкуренції існували завжди, але до ХХ століття домінував геополітичний. У ХХ столітті панує гео економічний, результати чого проявилися в кінці століття. А надалі все більше буде домінувати геокультурний фокус. Конкуренція у будь-якому з фокусів має передбачати наявність ресурсів попередніх типів – наприклад, щоб успішно конкурувати в гео економічному фокусі, потрібно лідерство в геополітичному, а щоб успішно конкурувати в геокультурному, потрібно лідерство як в геополітичному, так і в гео економічному [2]».

Проти держави виступають і так звані «сірі зони». Цей термін запропонував А. Менк, і він означає території, що не контролюються або погано контролюються державою. На думку А. Фурсова, такими зонами можуть бути, по-перше, зони на «межі» або на території кількох держав («золотий трикутник» в Південно-Східній Азії, «золотий півмісяць» на Близькому Сході); по-друге, частина території держави (наприклад, Чечня в Росії); по-третє, цілі райони великих мегаполісів (Південний Бронкс в Нью-Йорці) [5].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. активно стали обговорюватися процеси глобалізації у світі. Ці процеси проникають у всі сфери життя суспільства і впливають на його функціонування і розвиток. Тому останніми роками у науковій літературі постає питання про співвідношення держави як форми об'єднання людей з процесами глобалізації. У нашому аналізі це питання постає як: яку історичну форму в майбутньому отримає держава як форма саморегуляції і яким чином вона буде співвідноситися з глобалізаційними процесами.

З іншого боку, постає питання про форму майбутнього існування держави, якщо вона все ж таки залишиться. У що вона перетвориться? Тим більше, що сьогодні держава у більшості своїй є національною, і як показує світовий досвід утворення держав – кожна нація чи етнос прагнуть рано чи пізно створити свою незалежну національну державу, наприклад, країни Африки у 60-ті рр. ХХ ст., республіки колишнього СРСР у 90-ті рр. ХХ ст.

Крім того, існує велика кількість держав, які мають свою національну державу вже кілька століть, наприклад, Англія, Франція, США та ін. Ці та інші країни з багатим досвідом національно-державного будівництва вже могли б переходити на новий рівень існування національних держав, проте як показує практичний досвід не досить швидко прагнуть до цього. Підтвердженням цьому є голосування за Конституцію Об'єднаної Європи, яку не було прийнято.

І хоч як не намагаються національні держави залишити незмінними свої позиції поступово глобалізаційні процеси та формування інформаційної цивілізації приведуть до знищення національної держави. Як показує У. Бек [1] поступове відмирання національної держави породжує і буде породжувати й надалі космополітичний режим, «що включає політичну свободу, глобальну справедливість, соціальну безпеку і екологічну стійкість» [1, 10] як нову форму устрою світу, що забезпечується розвитком громадянського суспільства.

Основними ознаками космополітичного режиму за У. Беком можна виділити:

- виникнення нового простору і меж дій: «політика вийшла за рамки держав і кордонів – курсив У. Б., внаслідок чого з'явилися додаткові гравці, нові ролі, нові ресурси, незнайомі правила, нові суперечності і конфлікти» [1, 22]; «шанси гравців значною мірою залежать від їх самоідентифікації і нового тлумачення політики» [1, 23];

• максимальне зростання влади капіталу, якому протистоїть політичний споживач: «Його протидія владі витікає з того, що він завжди і в будь-який час може відмовитися від покупок» [1, 25];

• громадянське суспільство бере владу в свої руки [1, 28];

• держава, в тому числі національна держава, повинна пройти самотрансформацію у вигляді одного з типів: через неправдиві і справжні стратегії транснаціоналізації, в результаті чого можна вивести з гри власну опозицію, але при цьому можна порвати з «національною аксіоматикою», що стане першим кроком на шляху до космополітичної держави або союзу держав;

• «...викликом всьому державному світу є транснаціональна загроза з боку субдержавних злочинців і створених ними мереж» [1, 30];

• заміна парадигми легітимності: «мета глобального громадянського суспільства і його акторів – злиття громадянського суспільства і держави, тобто розвиток і розширення космополітичної форми державності» [1, 40];

• повинна з'явитися космополітична пам'ять, яка повинна визнати і включити в свою історію (і історичну пам'ять) «інших»;

• повинні існувати «...транснаціональні організації, об'єднані спільними інтересами, і національно-інтернаціональні всесвітні партії або ж відповідним чином переорієнтовані і реорганізовані партії, які б відображали і укріпляли простір транснаціонального досвіду і горизонти транснаціональних цінностей» [1, 77];

• повинні бути нові способи врегулювання транснаціональних конфліктів, оскільки в центрі – курсив У.Б. національно-державних, політичних і корпоративних організацій може виникнути загроза фази появи рефлексів раціоналізації, що ще повинна відбутися, або вступ в постполітичну еру високої технократії;

• соціальні рухи стали носіями глобальної свідомості, глобальних цінностей, конфліктів, вимог, прав і обов'язків.

Визначаючи пріоритети та орієнтири в глобалізаційних процесах, що відбуваються сьогодні У. Бек [1, 231-315] пропонує на вибір державам стратегії їх розвитку, мотивуючи це тим, що: «Якщо капітал для розкриття джерел самолегітимації прагне злиття з правом, то державі необхідно було б прагнути до злиття з глобальним громадянським суспільством для завоювання транснаціональної дієздатності і нових джерел глобальної легітимності і влади» [1, 233-234].

Отже, У. Бек вбачає подальшу трансформацію національної держави в глобальне суспільство, в космополітичний режим, де будуть панувати нові відносини на основі переділу влади в суспільстві та державі, що почалися вже сьогодні.

На відміну від У. Бека деякі автори [3] говорять про глобальну державу, «яка поступово набирає обрисів не тільки віртуальної структури, породженої надміру «креативною уявою» інтелектуалів, але й реальної політичної інституції, що дедалі більше впливає на політичне життя глобального суспільства» [3, 44]. Вони пропонують розглядати глобальну державу в контексті типів глобального політичного менеджменту:

• «програмно-цільовий (відповідно до мети спрямування, часу дії та наслідків реалізації управлінських рішень);

• ієрархічно-територіальний (згідно з ієрархічно-територіальними рівнями і просторами суспільного управління);

• ієрархічно-регулятивний (з урахуванням особливостей та ієрархії об'єктів та суб'єктів управління);

• об'єктна-процедурний (в залежності від базових сфер суспільства та притаманних їм методів (процедур) управління);

• функціонально-галузевий (на підставі врахування особливостей основних сфер суспільної діяльності) [3, 44].

Такий розгляд лише окреслює майбутні перспективи трансформації держави, але задає параметри, за якими можна дослідити такий перехід.

На нашу думку, всі існуючі у сучасній науці перспективи подальшого розвитку та трансформації держави представляють собою різні варіанти та критерії, за якими можна показати шляхи переходу до «чогось» нового – чи то нової форми держави (наприклад, наддержавні утворення), чи то глобального суспільства (з розчиненням кордонів національних держав) тощо.

Але не треба забувати про «духовну» частину суспільства. Мається на увазі, що всі сценарії подальшої трансформації держави практично не враховують менталітет людей, їх етнічний «дух» та національну самоідентифікацію. Завдяки цим складовим, як показує практика, національні держави ще й досі існують й інколи активно чинять опір наддержавним утворенням у різних питаннях. Прикладом може слугувати голосування/не голосування по деяким питанням країнами-учасницями ЄС.

Отже, у сучасному суспільстві, враховуючи всі глобалізаційні тенденції, світову економічну кризу, перехід до інформаційного суспільства та інші чинники, відбувається поляризація наукових думок з приводу подальшої долі держави як форми саморегуляції соціального організму країни. Всі теорії можна звести до двох напрямів: перший – держава залишиться, але видозміниться (національна держава, космополітична держава тощо); другий – держава як форма зникне. Серед причин, що спонукають до зникнення держави – розмивання кордонів у результаті утворення наддержавних континентальних та міжконтинентальних об'єднань; «підрив» держави регіонами; утворення неконтрольованих державою зон тощо.

Тому, на нашу думку, подальшими розвідками дослідження може стати багатокритеріальний аналіз всіх існуючих у сучасній науці перспектив подальшого розвитку та трансформації держави, що представляють собою різні варіанти та критерії, за якими можна показати шляхи переходу до «чогось» нового – чи то нової форми держави (наприклад, наддержавні утворення), чи то глобального суспільства (з розчиненням кордонів національних держав) тощо.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / Пер. с нем. А.Б.Григорьева, В.Д.Седельника; послесловие В.Г.Федотовой, Н.Н.Федотовой. – М.: Прогресс-Традиция; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
2. Дацюк С., Матвієнко К. Місце України у майбутньому світі // *І.* – 2006. - №46 – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/daciuk-matvijenko.htm>.
3. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації у глобальному світі: Навчально-методичний посібник / В.Бибик, В.Бортніков, Л.Дегтерьова, А.Кудряченко; За заг. ред. В.Бибика. – К.: ІКЦ «Леста», 2006. – 248 с.
4. Крохмаль Н.В. Историчні форми саморегуляції соціального процесу. – Запоріжжя: «Просвіта», 2004. – 144 с.
5. Фурсов А.И. Макрорегионы на спиралях истории // *Афро-азиатский мир: региональные исторические системы и капитализм: Проблемно-тематический сборник / РАН ИНИОН. Центр научно-информационных исследований глобальных и региональных проблем. Отдел Азии и Африки. Сост. Фурсов А.И.* – М., 1999. – С. 5-13.

SUMMARY

The article examines the processes of redistribution of power between the state and civil society, causing assembly of new forms and types of state.

П. В. ГОНЧАРЕНКО

СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ МУЗИКИ У ХІХ СТОЛІТТІ

Сьогодні, мабуть, немає слухача, що не був би знайомий з добутками Ф. Шуберта і Ф. Шопена, Р. Шумана і Е. Гріга, І. Штрауса і Ф. Ліста, О. Варламова і О. Аляб'єва, М. Глінки, П. Чайковського і М. Мусоргського, І. Брамса і А. Дворжака. Добутки ХІХ століття постійно «на слуху» – вони звучать по радіо, телебаченню, на концертній естраді, їх можна почути у записі і on-line. Тому дані добутки тією чи іншою мірою знайомі слухачам, часом незалежно від їхнього бажання.

У багатьох роботах, присвячених мистецтву цієї епохи, зустрічається термін «романтизм». Але хронологічно цей ідейний і художній напрямок у європейському і американському соціальному бутті музики охоплює кінець ХVІІІ – першу половину ХІХ століття, і ми використовуємо його не будемо.